

نقد و بررسی کتاب

تروعا

یهودیان ایرانی در تاریخ معاصر

مرکز تاریخ شفاهی یهودیان ایرانی

جلد نخست، پائیز ۱۹۹۶، چاپ امریکا

صفحات، فارسی: هجده + ۲۸۶، انگلیسی: ۱۸ + ۸۷، بها ۱۵ دلار

قوم یهود به رغم بیدادی که در هزاره های تاریخ، شاید در همه کشورهای و از پیروان همه کیشها، دیده و پیوسته سرگردان و بیخانمان و فاقد امنیت و اطمینان در منگنه پر شکنجه تعصباتی احمقانه نژادی و مذهبی از پرورش استعدادهای خویش محروم بوده است، هرگاه و در هر جا که اندکی نسیم آزادی بر او وزیده و مجال ترقی یافته است، پرو بال گشوده و در اوج عرضه های عمل و اندیشه قدرت خلاقه اش جلوه ای حیرت انگیز کرده است.

در دو قرن اخیر که جهان غرب در پرتو خرد و دانش روزافزون پیشاپیش همه ملت های عالم پی سپر راه آزادی و حرمت حقوق انسانی شده است، یهودیان ساکن این سرزمینها در جمیع رشته های علم و هنر و فلسفه در زمره سرآمدان نوع بشر بوده و چه بسا که مسیر تاریخ بشر را به نیروی فکر خویش دگرگون کرده اند. از فیلسوفان و دولتمردان یهودی، دهها برندگان جایزه نوبل و صدها برندگان جوایز گوناگون دیگر، شاعران و نویسندگان و

موسیقیدانان نامدار، و صدها تن از برگزیده ترین استادان دانشگاههای ممتاز امریکا که یهودی بوده اند یاهستند، سخن نمی گوئیم. تنها کافی ست به یاد آوریم که سه مرد بزرگی که در سه ساخه متفاوت دانش و بینش نوین پیشرو جهان بوده و هر یک انقلابی پدید آورده اند، یعنی کارل مارکس و زیگموند فروید و آلبرت اینشتاین، هر سه یهودی بوده اند.

* * *

تروعا مجموعه ارزنده ای ست از مقالات خواندنی که صحنه هایی از فرهنگ و تاریخ و زندگی اجتماعی یهودیان ایران را نشان می دهد و ما ایرانیان را، یهودی و غیر یهودی، با شمه ای از سرگذشت این اقلیت کهنسال ایرانی آشنا می کند.

«مرکز تاریخ شفاهی یهودیان ایرانی روز ۹ آوگوست ۱۹۹۵ در لوس آنجلس، با تأیید و پشتیبانی ۱۶ سازمان یهودی ایرانی این شهر به وجود آمد. مرکز برای گردآوری اسناد و انجام مصاحبه با افرادی به وجود آمده است که در دهه های معاصر ایران به گونه ای در تاریخ و زندگی علمی، فرهنگی، ادبی، اجتماعی، هنری، صنعتی، و اقتصادی یهودیان ایرانی اثر گذارده بوده اند» [۰۰۰] این نوارهای مصاحبه همراه با اسناد، عکسها، نوشتارها و گفتارها در دو محل - یکی در دفتر مرکزی لوس آنجلس و دیگری در انستیتوی پژوهشی دیاهسپورا، دانشگاه تلاویو - گردآوری شده در دسترش پژوهشگران و علاقه مندان قرار خواهد گرفت». (ص سیزده)

مرکز تاریخ شفاهی هر سال یک کنفرانس برگزار خواهد کرد که در آن پیشرفت طرح تاریخ شفاهی در سخنرانیها و گزارشهای پژوهندگان ارائه خواهد گشت. مجموع این سخنرانیها، اشعار، و خبرها هر بار در یک مجلد تروعا انتشار می یابد و چنان که وعده داده اند «مجموعه عکسها و اسناد در یک جلد جداگانه منتشر خواهد گردید».

تروعا واژه ای عبری ست گویا به معنای نوای شیپور یا بانگ پیروزی که در تورات به کار رفته است.

نخستین کنفرانس مرکز تاریخ شفاهی از ۱۳ تا ۱۵ ژانویه ۱۹۹۶ در لوس آنجلس برگزار شده و این جلد یکم تروعا مجموعه مقالات و گزارشها و مقداری عکس و تعدادی شعر از شاعران یهودی معاصر است که در آن کنفرانس ارائه گشته و اینک به کوشش بانوهما سرشار و ویراستاری بخش انگلیسی به وسیله بانودبی ادهمی (Debbie) فراهم آمده است.

«پاره یکم» تروعا با متن نمایشنامه «از استر تا استر» در سه پرده اثر بانوهما سرشار آغاز می شود (ص ۳-۲۷). این نمایش را شهره آغداشلو، که عکس و معرفی مختصر او

نیز به دنبال متن چاپ شده، در کنفرانس بازی کرده است. مقالات بعدی کتاب به ترتیب زیر است:

«نقش یهودیان در انقلاب مشروطیت» نوشته آقای دکتر امون تنصر (۳۱-۴۰).

«بناهای تاریخی یهودیان ایران و طرح نوسازی مقبره استر» (۴۱-۶۷) به قلم دکتر یاسی گبای (Gabbay). یاسی گبای آرشیکتی ایرانی ست که در تهران و پاریس تحصیل کرده و سالها در ایران عهده دار طرحهای مهم معماری بوده و جایزه هایی از شاه و شهبانو و از دانشگاه فیلادلفیا و اخیراً از شهردار پورلی هیلز دریافت داشته است. کار مهم او که موضوع اساسی مقاله و همراه با مقداری تصویر است، نوسازی مقبره استر در همدان است که از بناهای مهم تاریخی کشور ماست و سابقاً جز یهودیان ایران کسی عنایتی و کوششی برای حفظ آن نشان نمی داده است.

«یهودیان در نهضتها و احزاب سیاسی» از فریاد نیکبخت (۶۹-۹۱) مقاله ای ست بسیار خواندنی که وضع اقلیت یهودی ایران را در جزر و مدهای سیاسی کشور در این قرن بررسی کرده است.

«جنگ بین الملل دوم و جامعه یهود در ایران» از دکتر ژاله پیرنظر استاد زبان و ادبیات معاصر فارسی در دانشگاه برکلی، کالیفرنیا، (۹۳-۱۰۵) فقط بخشی ست از سخنرانی وی و روشنگر بسیاری از حقایق مربوط به سرنوشت یهودیان در سالهای جنگ دوم و شگردهای راست یا فریبنده دستگاہها و احزاب و سازمانهای سیاسی برای جلب همکاری یهودیان و دیگر اقلیتها.

مقاله «نغمه های داودی» به قلم ساسان سپتا (۱۰۴-۱۰۷) از مجله ادبستان نقل شده و مناسبت آن با مجموعه تروعا از آن جاست که در کنفرانس سالیانه، شبی یک برنامه موسیقی اصیل ایرانی «به یاد مرتضی خان نی داود» اجرا شده است با آواز خانم شهلا سرشار و به رهبری نوازنده مشهور فرید فرجاد. نی داود را کمتر ایرانی ست که نشناسد و نغمه های پنجه سحر آمیزش را نشنیده باشد. سرود بی نهایت معروف «مرغ سحر» که شعر آن از یاد بودهای ماندنی ملک الشعراء بهار است، جذبه شورانگیز خود را مدیون آهنگی ست که نی داود برای آن ساخته است و بی اغراق می توان گفت که از شاهکارهای موسیقی ایرانی محسوب می شود.

«تاریخچه سازمانهای یهودیان ایرانی» را آقای شمویل کامران نوشته و مباحث کنیساها، جبراهنا، یهودیان در مجلس، انجمن کلیمیان تهران، صندوق ملی، سازمانهای جوانان و دانشجویی، سازمانهای زنان، تشکیلات خارجی در ایران، سازمانهای هنری و

ورزشی و چند گروه دیگر را شرح داده و به اختصار از تشکیلات یهودیان ایرانی در امریکا نیز سخن گفته است (۱۱۵-۱۴۸)

«گوشهای یهودیان ایران» تحقیقی ارزنده و دقیق است از بانوهایده سپیم که در مرکز ایران شناسی دانشگاه کلمبیا، سازمان دانشنامه ایرانیکا فعالیت دارد (۱۴۹-۱۷۰)*.

«بررسی تطبیقی یهودی ستیزی در کشورهای اروپایی و ایران» به قلم خانم شیرین دقیقیان (۱۷۵-۱۹۰) مروری بر کیفیت رفتار دولتها و ملت‌های قدیم با شهروندان یهودی است. سختگیری و ستمگری بر یهودیان ایران در زمان ساسانیان آغاز شده است. در عصر خلفا یهودیان از آسایش نسبی برخوردار بوده‌اند. نویسنده معتقد است که «آتشی سمیتیزم از بنیانهای اندیشه ایرانی بس دور است. اما این قیای ژنده تحفه لردهای انگلیسی به دربار شاه عباس صفوی بود» (ص ۱۷۹). در ادامه سخن نویسنده از اندیشه های فلسفی قرنهای اخیر یاد کرده عباراتی را از سارتر نقل می‌کند که گفته است «هیچ فرانسوی امنیت نخواهد داشت مادام که یک یهودی در فرانسه یا سراسر جهان در بیم جان خود به سر برد» (ص ۱۸۷). در معرفی خانم دقیقیان می‌خوانیم که وی چندین کتاب به فارسی تألیف و چندین کتاب نیز ترجمه کرده است.

«نقش یهودیان در بانکداری، بازرگانی و صنعت» عنوان مقاله آقای شکرالله برآوریان است که سالها در ایران و انگلستان و اکنون در امریکا در پایه های بالا خدمت کرده است و می‌کند (۱۹۱-۲۱۶).

«محلات و گورستانهای یهودی» نوشته آقای جهانگیر بنایان است (ص ۲۱۷-۲۴۰) که سابقه ای طولانی در امور ساختمانی جامعه یهودیان ایران دارد و «آنچه کنیسا، مدرسه، و گورستان یهودی در تهران بنا شده» کار اوست.

مقاله «فیلم یهودیان مشهد» را آقای سلیمان نعیم از عبری ترجمه کرده است. موضوع فیلم و گفتگوهای متن آن که در این کتاب می‌خوانیم، «انوسی های مشهد» یعنی یهودیانی

* نویسنده مقاله بانوهایده سپیم که فهرستی از حدود ۴۵ غلط چاپی در نوشته خویش را برای این بنده فرستاده‌اند که چاپ آن همه متأسفانه در این جا ممکن نیست. این مقاله برخلاف دیگر نوشته های این مجموعه از کیفیت علمی بیشتری برخوردار است و زبان شناسان و پژوهشگران گوشهای ایرانی را به کار می‌آید دریغ است که در چاپ آن دقت به کار نبرده‌اند. بسیاری از نشانه های بالای حروف که برای درست خواندن واژه ها و شناخت گویش مورد گفتگو اهمیتی اساسی دارند، حذف یا جابه جا شده‌اند. در چاپ واژه ها به خط فارسی نیز اشتباهاتی رخ داده است مانند: ۱/۱۴۹: هوشم به جای شلمتاسر؛ ۱۶۱/س آخر: لوترانی، لوتلانی که میان این دو باید واژه «لترانی» افزوده شود. کسانی که علاقه مند به تصحیح تمام غلطها هستند باید نسخه ای از این فهرست را از نویسنده مقاله بخواهند.

هستند که به دنبال اتهامات واهی و به زور در ۱۸۳۹ مسلمان شدند «ولی مدت صد سال در خفا یهودی زیستند». این فیلم که ساخته آقای متی نامدار به هنگام دیدار او در ۱۹۷۲ از زادگاه خویش مشهد است، «با همکاری تلویزیون اسرائیل و موزه دیاسپورای تل آویو» در کنفرانس لوس آنجلس نشان داده شده است (ص ۲۴۱-۲۵۲).

پاره دوم کتاب اختصاص دارد به اشعاری از ناصر حکاکها، جهانگیر صداقت، یعقوب طبری، مهین عمید، و طوبی کروبیان، و با درج چند پیام و نامه پایان می یابد (۲۵۵-۲۸۶).

در بخش انگلیسی کتاب مقاله ای هست به قلم میشل شتاین-اورز، به عنوان «مهری که جاودانه می ماند: یهودیان ایران و بچه های تهران» (ص ۳-۱۱). میشل از پدری حبشی و مادری آلمانی در لوس آنجلس زاده شده، در ایران و امریکا تحصیل کرده و با سازمانهای بسیار در پژوهشهای تاریخ یهودیان اروپای شرقی همکاری کرده است. مقاله حاضر در باره یک هزار و چهارصد کودک یهودی لهستانی است که در ۱۹۴۳ هیچ پناهی نداشتند و نیافتند جز جامعه یهودیان تهران که آنان را به رغم سختی و قحطی و دشواریهای گونه گون دیگر با آغوش باز پذیرفتند تا وقتی به تدریج به فلسطین یا اروپا و امریکا رفتند. در مقاله دیگر یمان بنونی و سامی سیم نگار مشترکاً وقایع تاریخ ایران را از سال ۱۵۰۰ تا امروز با توجه به سرنوشت یهودیان در دوره های صفویان و نادرشاه و زندیان و قاجار و پهلوی مرور کرده اند (ص ۱۳-۴۳).

در پایان این بخش کتاب ده جوان که در رشته های خود کامیاب هستند و نوید آینده درخشانی می دهند به اختصار معرفی شده اند. یکی از این ده تن جینا برخوردارنهایی است که نخستین رمان او *Cry of the Peacock* (ناله طاووس؟) قبلاً منتشر شده است. از دومین کتاب او که هنوز تمام نشده پنج صفحه نقل کرده اند که انصافاً بسیار گیرا نوشته شده است و ما با اشتیاق منتظر چاپ آن هستیم.

دومین کنفرانس سالیانه مرکز تاریخ شفاهی یهودیان ایرانی باید در تاریخ ۹-۱۱ نوامبر ۱۹۹۶ برگزار شده باشد. برنامه آن در همین جلد یکم تروعا چاپ شده است. قدردانی از روزنامه نگار و مترجم مشهور آقای مشفق همدانی و سخنرانی چند چهره سرشناس ایرانی، نادر نادرپور و هما ناطق و صدرالدین الهی، و کنسرت بانو پیری زنگنه از جمله مواد برنامه این کنفرانس بوده است.

شک نیست که وقتی تقریباً همزمان با یکدیگر دو مجموعه (تروعا و پادیاوند*) با هدفها و احیاناً مباحث و مقالات مشابهی منتشر می‌گردد، ناچار تکرارهایی در آن می‌توان یافت. شاید همکاری دو سازمان یا دو سردبیر مسؤول این دو سالنامه ارزشمند راهی برای پرهیز از تکرار و نیز احتراز از غلطهایی که گاهی بروز می‌کند باشد.

همت بلند و کوشش اعضای مرکز تاریخ شفاهی یهودیان ایرانی سزاوارستایش است. آرزو مندیم که جلد دوم آن نیز هرچه زودتر انتشار یابد.

صدرالدین الهی

شبه خاطرات

نوشته: دکتر علی بهزادی

انتشارات زرین، تهران، ۱۳۷۵، صفحات ۸۱۴، قیمت ۲۷۰۰ تومان (به اظهار مؤلف، بدون ذکر مبلغ از طرف ناشر)

کتاب شبه خاطرات نوشته دکتر علی بهزادی مدیر مجله هفتگی سپید و سیاه که اولین کتاب این روزنامه نگار شناخته شده ایران است، از دو جهت قابل توجه و اعتناست:

اول - آن که نویسنده کتاب سالهای متعددی در کار مطبوعات بوده و مجله هفتگی او سالها در شمار پرفروشترین و گاه پرفروش‌ترین نشریه آن زمان بوده است. سلیقه خاص مدیر این مجله باعث شده بود که سپید و سیاه قشر عظیمی از خوانندگان فارسی زبان را که بیرون از چار و جنجالهای روز به نوعی نگاه تازه به مسائل سیاسی، ادبی و تاریخی علاقه مند بودند به خود جلب کند. بر فراز همه این توصیفها، شخصیت اخلاقی دکتر بهزادی به او اعتباری ویژه در مطبوعات ایران می‌داد. او که در آستانه واقعه ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ مجله خود را با الهام از نام نشریه ای فرانسوی *Noir et Blanc*، و بدون تقلید از محتوای آن - در تهران منتشر ساخت، در طول سالهای مدیریت مجله، هرگز گرد کارهای سیاسی و بند و بستهای اداری که متداول روزنامه نگاران در آن روزگاران بود نگشت. در پی نشستن بر کرسی وکالت یا پوشیدن قبای وزارت برنیامد و هیچ گاه معیارهای تشخیص و انتخاب خود را فدای ارتباطات شخصی نکرد. همواره با عزت نفس، گشاده دستی و بی نظری و بیطرفی زیست و

* این کتاب در شماره سوم سال هشتم ایران شناسی، ص ۴۶۵-۴۶۸ معرفی شده است.